

Oppfølging av særlig verdifulle
kulturlandskap i Sør-Trøndelag

RAPPORT:

OSEN KOMMUNE

Innhold:

- Beskrivelse av kommunen
- Skjervøyan
- Stein – Steinsetrene
- Sørjer
- Øver Åsegg

www.fylkesmannen.no/kulturlandskapsprosjektet

FYLKESMANNEN I SØR-TRØNDELAG
Avdeling for landbruk og bygdeutvikling

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag

Avdeling for landbruk og bygdeutvikling

Statens Hus

7468 TRONDHEIM

Besøksadresse: E. C. Dahls gate 10

Tlf: 73 19 90 00

postmottak@fmst.no

www.fmst.no

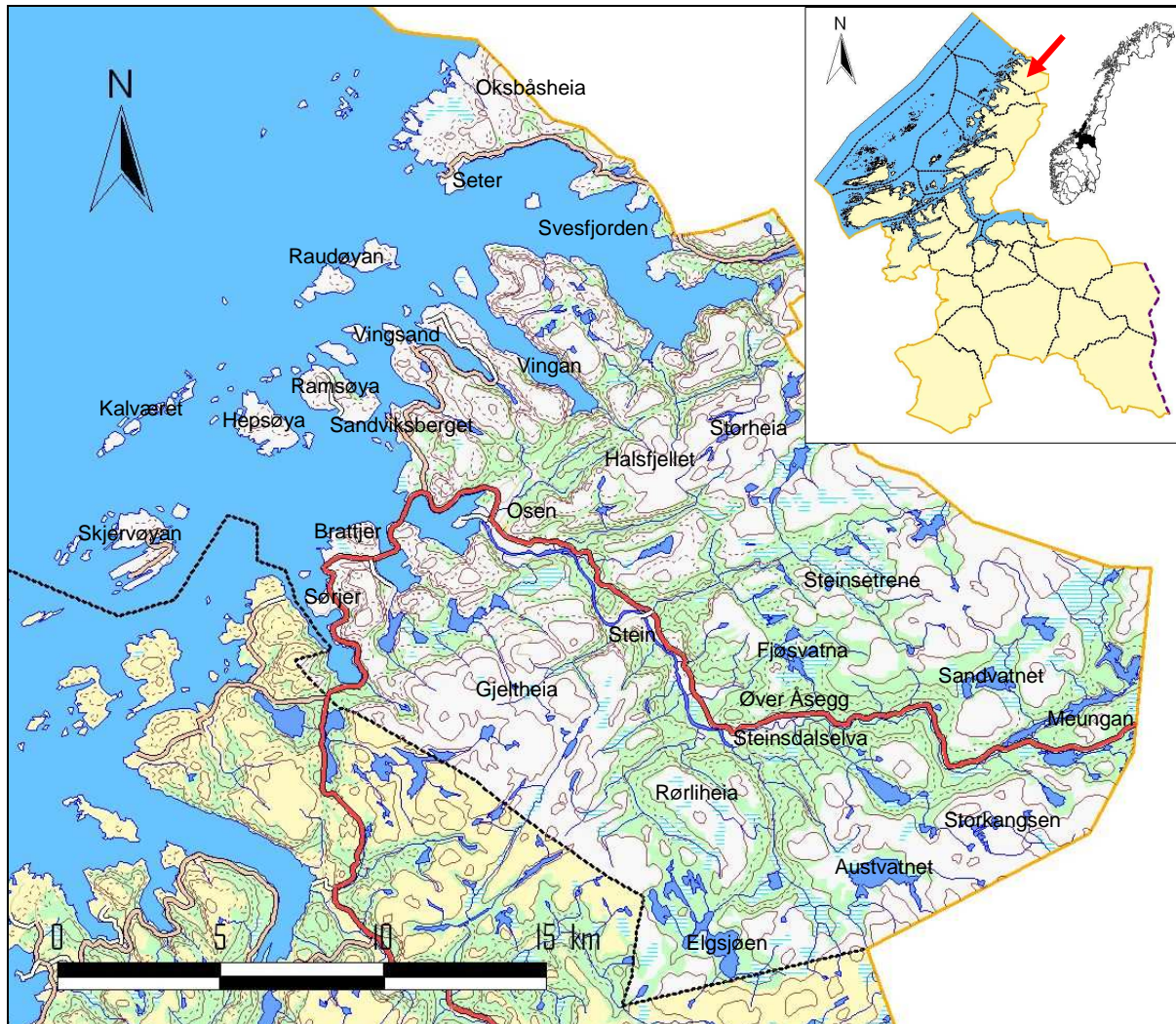
TITTEL Oppfølging av særlig verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag. Rapport: Osen kommune	DATO 21.02.2006
FORFATTER Vigleik Stusdal	ANTALL SIDER 37
PROSJEKTLEDER/-ANSVARLIG Laila Marie Sorte/Per Joar Gunnes	STIKKORD Kulturlandskap Osen
UTGITT AV Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, avdeling for landbruk og bygdeutvikling	

Innhold

1	Beskrivelse av kommunen	1
2	Skjervøyan.....	4
3	Stein og Steinsetrene	14
4	Sørjer.....	22
5	Øver Åsegg.....	30
6	Kilder.....	37

1 Beskrivelse av kommunen

Osen kommune finner du lengst nord i Sør-Trøndelag, nord på Fosenhalvøya, figur 1. Osen grenser til Roan kommune i sør og til Nord-Trøndelag fylke i nord og øst, med Flatanger og Namdalseid kommuner. Osen har i dag vel 1 050 innbyggere som har 385,0 km² å boltre seg på (SSB 2006). Folketallet har i de senere år vært synkende.

Figur 1. Kart over Osen kommune. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/ tillatelsesn. MAD 12002-R127454.

Landskapet i kommunen er en veksling av ulike typer natur. Ytterst finnes kystnatur med en rekke forholdsvis store øyer ut mot havgapet, som alle tidligere var bebodd (noen også ennå). De viktigste er (fra sør mot nord) Skjervøyen, Kalværet, Hepsøya, Ramsøya og Raudøyen. Ytterst på fastlandet finnes en natur og et kulturlandskap som ikke skiller seg vesentlig fra det man finner på øyene, med mye bart berg og lynghei. Innover Steinsdalen finnes et dallandskap som er preget av Steindalselva og relativt store, oppdyrkede sletter inntil elva. Her finnes også ravinebakker, og dalen har et klart innlandspreg. Dalsidene er preget av granskog og myr, og på begge sider av dalen finnes fjellterreng, der mange av gårdene i dalen hadde seter.

Tidligere bodde mange av innbyggerne i Osen på øyene ”ute i havgapet”. Dette forteller om en nær tilknytning til sjøen og viktigheten av de lokale fiskeriene for folket i kommunen. På

denne tiden var sjøen hovedferdselsåra og båten kommunikasjonsmiddelet. Gårdsdrifta var for mange en næring som ble kombinert med andre næringer, og da i hovedsak fiske. Lenger inn i landet, særlig i Steinsdalen, var gårdene større og landbruket var ofte eneste næring.

I dag er gårdsdrifta på øyene for en stor del lagt ned, og fisket er også blitt marginalisert. Hovedtyngden av jordbruksdrifta i kommunen er i Steinsdalen, men også her er mange bruk lagt ned og tilleggsnæringer er ofte nødvendig, som det også er blitt mange andre steder i fylket.

I 2004 var det registrert 43 foretak som søkte produksjonstilskudd i Osen kommune (SLF 2004). Siden 1983 har det vært en forholdsvis jevn nedgang i antall bruk som søkte produksjonstilskudd, med til sammen 47 bruk. Dette tilsvarer 52 % – 11 % over fylkesgjennomsnittet. Det antas i tillegg å være et mindre antall bruk i drift på ”hobbybasis”, dvs. uten at bruker søker produksjonstilskudd. Det er liten tvil om at denne dramatiske nedgang i bruk med aktiv drift har hatt, og fortsatt vil ha, store konsekvenser for kulturlandskapet i kommunen.

Undersøkellesområdene

På et møte mellom representanter fra prosjektet og Osen kommune 06.04.05, ble det besluttet å arbeide videre med følgende fire områder som utgangspunkt: Skjervøyan, Stein, Øver Åsegg og Vassdølsetran. Etter nærmere befaring og vurderinger i samråd med kommunen, ble Vassdølsetran erstattet av Sørjer og Steinsetrene ble tatt inn i prosjektet som del av området Stein - Steinsetrene.

Utvelgelsen av områder i prosjektet gir ikke en endelig oversikt over de mest verdifulle kulturlandskapene i kommunen. Andre områder kan også være særlig verdifulle kulturlandskap. Prosjektet er først og fremst en arbeidsmetode, der målrettet innsats mot enkeltområder er en sentral del i arbeidet for å oppnå maksimal effekt av de tiltak som settes i verk i kulturlandskapet.

Det ble avdekket store verdier i kulturlandskapet i Osen. Det er både bevaringsverdige bygninger og bygningstilgjøringer innenfor de undersøkte områdene, interessante vegetasjonstyper og helhetlige og vakre landskap. Dessverre er en del av de mest verdifulle elementene i kulturlandskapet i begynnende forfall, men SMIL-midlene vil forhåpentligvis kunne bidra til at en del av denne arven bevares.

Skjervøyan utgjør et komplett og helhetlig kystgårdsmiljø, med innmark omgitt av lynghei. Bygningsmessig har øya både rorbuer, brygger, gamle bolighus og uthus. Skjervøyan er representativ for driftsforhold og kulturlandskap på Fosenkysten, men er i motsetning til mange andre øysamfunn fortsatt bebodd.

Stein er et moderne jordbrukslandskap hvor rester av firkanttun plassert i klyngeform er bevart. Området har flere godt bevarte fjøs typiske for midten av 1900-tallet, som i dag fremstår som bevaringsverdige. Landskapet er særegent, med elva og den markerte Storstein som karakteristiske elementer. Samlet fremstår Stein som et helhetlig kulturlandskap, som dessuten ligger lett synlig ved riksvegen. *Steinsetrene* er et av få bevarte seterområder i Osen, som ligger i et flott fjellterreng med gode turmuligheter.

Sørjer er en særegen, liten jordbruksgrend som ligger i et flott landskap ved Sørjerfjorden. Kulturhistorisk er området unikt i fylkessammenheng, ettersom praktisk talt en hel grend er bevart med bygninger fra omtrent samme tid, noe som gjør området svært helhetlig. Særlig er det sjelden å finne så godt bevarte bygningsmiljøer på kysten. De fleste bygningene er bevart og for det meste i brukbar stand, men driftsbygningene begynner likevel å skranke. Av de opprinnelig åtte bruka er bare ett i drift i dag. To av de andre bruka er bebodd, mens de øvrige er brukt som fritidshus. Steingardene er for det meste bevart, både mot utmarka og mellom gårdene. En del av dem er dessuten restaurert. Naustrekka er et flott landskapselement bestående av ni forholdsvis velholdte bygninger. Ved Gløshaugen finnes gammel naturbeitemark. Denne har ikke vært i drift på lang tid, og er i gjengroing liksom lyngheia nordover mot Langstranda og Nisneset. Det meste av beitinga foregikk ellers i utmarka. Rundt Langstranda finnes tre gravrøyser.

Øver Åsegg er et helhetlig og interessant kulturlandskap som utgjør innfallsporten til Osen fra nord/øst. Elva og jordbrukslandskapet med ravinebakker og flate partier i dalbunnen gir området et særegent preg. Det er bevart flere sommerboliger og høyløer lengst øst i området, og dette utgjør et interessant kulturmiljø. Det samme gjør det helhetlige gårdstunet på Kvernland.

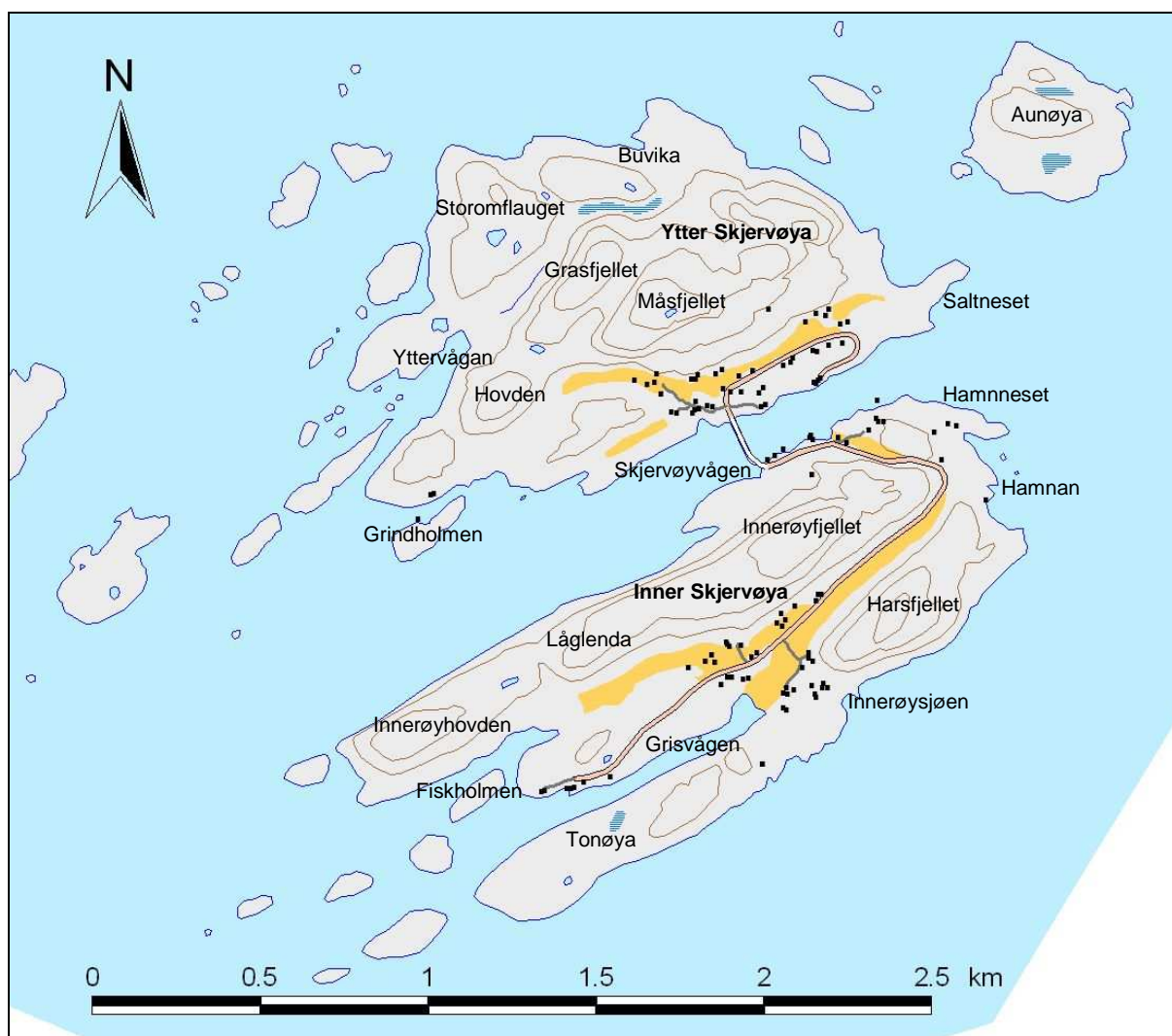
2 Skjervøyan

Befart: Medio september 2005

Hoh.: 0-97 m

Beskrivelse av området

Skjervøyan er de sørligste øyene i øyrekka utenfor Osen og grenser mot Roan kommune. De to øyene, Inner og Ytter Skjervøya, er forbundet med molo over Skjervøyvågen, figur 2. Øyene er ikke landfaste, og de 40 innbyggerne her er avhengige av rutebåtforbindelsen til fastlandet. Det finnes tre gårdseiendommer på Inner Skjervøya og fire gårdseiendommer på Ytter Skjervøya. Øyene har et kupert terreng med mange små høydedrag som typisk strekker seg fra nordøst mot sørvest, noe som tilsvarer isens bevegelsesretning under istida.

Figur 2. Kart over Skjervøyan. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/tillatelsesnr. MAD 12002-R127454.

Berggrunnen i området består for det meste av migmatittisk gneis (NGU 2006). De fleste migmatittiske gneiser har grovkornete, lyse slirer og årer i en mørkere grunnmasse. I Norge er migmatittiske gneiser meget vanlige i grunnfjellet og i den kaldedonske fjellkjede. Gneis er en

næringsfattig bergart, som dermed gir lite næring til plantevekst. Fattig lynghei er derfor dominerende på Skjervøyen.

Jordbruksarealet på Skjervøyen ligger på lavtliggende, flate partier som tidligere har vært havbunn. Disse havavsetningene består delvis av marin leire og gir et næringsrikt og godt jordsmonn. Jorda er likevel svært steinrik.

Nåværende og tidligere drift

Skjervøyen er et øysamfunn der kombinasjon mellom jordbruk og fiske har vært avgjørende for bosetningen. De flate og produktive arealene ble dyrket opp og brukt til dyrking av mat og gras, mens den grunnlendte og kuperte utmarka ble beitet, figur 3. En gang i tida var det skog på øyene, men den ble ryddet/brent for at man skulle få utviklet kystlynghei. Ved å la sauene beite i lyngheia året rundt, var det mindre behov for vinterfôr. Slik fikk man friggitt mer tid til det viktige fisket, samtidig som man kunne utnytte de verdifulle innmarksarealene til annen produksjon.

Figur 3. De flate arealene med god jord ble dyrket for produksjon av gras og mat, mens den kuperte og steinete lyngheia stort sett har vært beitet. I dag blir det ikke lenger høstet fra innmarka, men mye av arealet blir i stedet beitet. Dette har ført til tydelige forandringer i landskapet.

De sju gårdene på øyene ble tradisjonelt drevet med mange ulike dyreslag, men i de senere åra har drifta vært svært begrenset. På Inner Skjervøya hadde bnr. 38/1,2 ammekyr inntil år 2000 og sau inntil 2005. Bnr. 38/4 ble beitet med sau inntil 2004, mens bnr. 38/3 ikke har vært beita siden midten av 1990-tallet. Drifta på øya har blitt trappet ned over en lang periode, og er nå helt slutt. Både 38/1,2 og 38/3 er i dag kun brukt som fritidseiendommer, mens det siste bruket ennå er bebodd.

På Ytter Skjervøya ble det slutt på storfeholdet allerede rundt 1970. Det har imidlertid blitt holdt sau her inntil 2005, med en gradvis nedtrapping siden midten av 1990-tallet. Da var her 15-20 vinterfôra dalasau som var fri til å beite hele øya, mens det i 2004/2005 bare var et par sauer som beitet her vinteren igjennom. Tre av bruka er i dag kun brukt som fritidseiendommer, og bare bnr. 37/2 har fast bosetning. De fire gårdene på Ytter Skjervøya har alle eiendom på Aunøya.

Bnr. 37/3 og 1 på Ytter Skjervøya har nå samme eier. Selv om eierne ikke bor fast på øya, har de tenkt å holde utegangersau her. Høsten 2005 ble det derfor sluppet 31 sauer (herav 5 søyer, 25 lam og en vær) i lynchheia. Planen er at sauene skal kunne nytte lynchheia på hele øya, og det skal være så mange sauer som kystlynchheia kan opprettholde på vinterbeite (50-100 dyr).

En del av engarealene på begge øyene er fortsatt i hevd, mens en del har ligget brakk i en årrekke. Mye av det brakklagte arealet har imidlertid tidvis vært beitet.

Det var tidligere fiskemottak på begge sider av Skjervøyvågen, og her var også butikker. Fiskemottaket på Ytter Skjervøya var i drift til 1980-tallet. Fisket var et svært viktig grunnlag for bosetningen på øyene, noe de mange rorbuene og nausta viser. Fisket etter laks var tidligere av stor betydning for kystbefolkningen, og var godt betalt. Sanking av ærfugldun har også hatt økonomisk betydning på øyene, figur 4.

Figur 4. I tillegg til fisket, var sanking av ærfugldun en viktig tilleggsnæring på øyene. Bildet viser et "ærfuglhus" som er satt opp i forbindelse med dunsankinga.

Siden 1960-tallet har øyene hatt vegforbindelse over moloen i Skjervøyvågen. Vegen er fylkesveg 48, og må være blant de minst trafikkerte, da her bare finnes en eneste bil på øyene.

Siden det meste av jordbruksdrifta er lagt ned på Skjervøyen, er de fleste fastboende sysselsatt i andre næringer enn jordbruk. De er som oftest bosatt utenfor gårdstuna, og det er til sammen vel 20 hustomter på øyene.

Biologisk mangfold

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles gammel kulturmark, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

Skjervøyen har relativt få innmarksarealer som ikke er fulldyrket og dermed har preg av natureng (gammel kulturmark). Det eneste undersøkte arealet som defineres som gammel kulturmark, befinner seg tett på nordsiden av vegen under Innerøyfjellet på Inner Skjervøya, figur 5. Arealet bærer preg av beiting og har ikke vært gjødslet. Her finnes typiske kulturmarksarter som ryllik, tiriltunge, engkvein, smalkjempe, fjellmarikåpe, geitsvingel, sølvbunke, blåknapp, engfrytle, kattefot, raudsvingel, kvitkløver, vanlig arve, tepperot, raudkløver, småengkall, blåklokke, gjeldkarve, engsoleie og engsyre. I tillegg finnes noen arter fra lyngheia, som krekling, blåbær og røsslyng.

Figur 5. Ei gammel kulturmark befinner seg ved Innerøyfjellet. Her vokser typiske kulturmarksarter som smalkjempe, småengkall, blåklokke og gjeldkarve. I dag er det ingen beiting i området, noe som gjør at det står i fare for å gro igjen. Da vil også mange av de lyselskende kulturmarksartene forsvinne.

Mange av de gamle innmarksarealene er lagt brakk, særlig på Inner Skjervøya. På Ytter Skjervøya er mye av innmarka beitet. Jordsmonnet her er næringsrikt, noe som har ført til at

relativt næringselskende arter dominerer. Når beitetrykket er lavt, tar sølvbunken over og danner tuer. Enkelte steder er det kommet opp en del nypekratt.

Utmarka på Skjervøyen er dominert av kystlynghei med vekselvis tørrere lyngarealer og fuktigere myrarealer, figur 6. Området er preget av næringsfattige lyngheityper og myraktig vegetasjon dekker forholdsvis store arealer. Vegetasjonen er derfor preget av relativt mye mose, lav og myrplanter i forhold til lyng. Vanlige arter på øyene er blant annet bjønntopp, finnskjegg, røsslyng, tepperot, heigråmose, lys reinlav, grå reinlav, krekling, blokkebær, molte, rome, klokkelyng, tyttebær og rypebær. I tillegg trær og busker som vier, rogn og bjørk.

Figur 6. Næringsfattig kystlynghei dominerer begge øyene, her fra Ytter Skjervøya. Tørrere, lyngdominerte partier veksler med fuktigere, myrdominerte partier. Små busker og trær viser at lyngheia er i begynnende gjengroing.

Kystlyngheia på Skjervøyen er nå i forandring. Blant annet finnes noen små bestander av gran og bergfuru, begge deler plantet. I en del søkk har små bestander av relativt ung bjørkeskog etablert seg. I løpet av det siste tiåret er det en merkbar økning av lauvkratt, og små individer av lauvtrær, spesielt rogn, skyter nå opp i stort antall.

Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøyser, oppmurte veger, bruer og lignende.

Skjervøyen har flere bevaringsverdige bygninger, blant annet et av de eldste våningshusa i Osen. Eldste del av denne bygningen er fra 1770-tallet og står på bnr. 38/4 på Inner

Skjervøya. Driftsbygningen på nabobruket bnr. 38/3 er fra 1960-tallet og er av en mer moderne type, samtidig som den er representativ for sin epoke. De fleste våningshusa i området er i god stand, og uthusa er for det meste også i brukbar stand.

På bnr. 37/1 på Ytter Skjervøya er våningshuset fra 1868. Tunet er skilt ut, og denne bygningen er i noe dårlig stand, men står i alle fall med tett tak. Her står også ei mastu som er muret opp i stein. Den særegne bygningen har i dag fått tak av papp, men er tatt vare på. Det gamle tømmerfjøset som stod her er den eneste driftsbygningen på øyene som har blitt revet. Inntil utskiftinga i 1900 var det fellestun på Ytre Skjervøya ved Skjervøyvågen (i nærheten av der moloen ligger i dag).

Ved Grindholmen på Ytter Skjervøya står to rorbuer og ei brygge. Disse var i bruk under laksefisket, rorbuene til å bo i og bryggene i forbindelse med handel og lagring. Rorbuene på Grindholmen er delvis vedlikeholdt.

Naustmiljøer finnes flere steder på begge øyene. På Ytter Skjervøya står tre naust konsentrert til ei lita bukt like vest for moloen, mens butikk og kai ligger et stykke vest for moloen.

Nausta som stod ved Innerøysjøen på Inner Skjervøya er borte i dag. Det står imidlertid naust på nordsiden av Grisvågen, i tillegg til flere sjøhus (et er nedrevet, et er bygget nytt), figur 7. Sjøhusene er fremdeles i bruk av dem som driver sjarkfiske.

Figur 7. Naust- og bryggemiljøet ved Grisvågen er et helhetlig og interessant kulturmiljø. Det viser også den nære sammenhengen som har vært mellom jordbruk og fiske på øyene.

For at fisken skulle holde seg fersk ved lagring og transport, hadde man behov for is. Det finnes rester etter isdammer både bak butikken på Ytter Skjervøya og ovenfor Gabrielsvika på Inner Skjervøya (den siste ødelagt av vegen). Huset attmed butikken på Ytter Skjervøya var et ishus hvor isen ble lagret med sagflis som isolasjonsmateriale.

På de treløse øyene hadde man behov for torv til strø og brensel. Det var derfor torvland flere ulike steder for de ulike gårdene, og i dag finner vi rester av dette i form av torvdammer de fleste steder der det har vært mulig å ta ut torv. Steksfjellet på Ytter Skjervøya er et av stedene det var torvland. Her gikk løypestreng ned til sjøen, hvor torva ble fraktet videre med båt. Det finnes fortsatt mange spor etter stier og veger i tilknytning til torvlandet.

Ærfugdun var en attraktiv handelsvare, og for å sikre best mulig tilgang på dun, ble det ofte bygd opp "ærfuglhus" av stein i dunværa frametter sjøen. Disse finnes det spor av i terrenget.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Skjervøyan er et lite øysamfunn som ligger utenfor allfarvei ute i "havgapet". De to øyene er omtrent på samme størrelse og består av gårdsanlegg omgitt av flate jordbruksarealer. Rundt ligger kuperte lyngheiarealer som veksler mellom berg, myr og tørrere hei. Landskapet er åpent og oversiktlig, blant annet fordi her så å si mangler skog. Små landskapsrom dannes der høydedraga avgrensner lavereliggende partier. Med de flate jordbruksarealene i bunnen og heia omkring, avgrensnes de to små gårdsgrendene tydelig.

Skjervøyvågen skiller de to øyene fra hverandre. En molo binder nå øyene fysisk sammen. På begge sider av vågen ligger naust og kai, og dette utgjør på mange måter en helhet, figur 8. Området fremstår som svært tradisjonelt og helhetlig, med det gamle jordbrukslandskapet som dominerer hele øyene. Å vandre langs veger og stier på øyene, gir muligheten for møter med små kysthus, gårdsmiljøer, naust- og bryggemiljøer. Samtidig er sjøen et stemningsskapende element, både når den er stille og når bølgene slår innover berga. Man trenger ikke gå langt opp i høyden før en fabelaktig utsikt gjør seg gjeldende. Her kan man beskue både landskapet på øyene, fjella i det fjerne og utover der hav og himmel møtes i horisonten. Samlet sett fremstår derfor området som både interessant og spennende å oppleve. Selv om øyene ikke er et naturlig mål for de fleste av oss, utgjør de et flott område for båtfolket.

Figur 8. Skjervøyvågen skiller de to øyene fra hverandre. Det var tidligere butikk og kai på begge sider av vågen, og her står også mange naust.

Inngrep og trusler

Det er foretatt svært få moderne inngrep i området. Dette er trolig den viktigste grunnen til at området i dag oppleves som så helhetlig og godt bevart. Bare veggen og særlig moloen utgjør nye, dominerende elementer i landskapet. I tillegg er her satt opp noen nye hus som bryter med den tradisjonelle byggeskikken. I slike åpne, oversiktlige og helhetlige områder som dette, er slike inngrep tydeligere enn mange andre steder.

En meget aktuell trussel mot kulturlandskapet og kulturmiljøet i området er utbygging med hytter. Det er lagt ut hyttefelt på østsiden av både Inner og Ytter Skjervøya. På Inner Skjervøya er alle tomtene solgt. På Ytter Skjervøya er det ikke gjort noe form for tilrettelegging og salg, blant annet pga. at her en periode var oppdrettsanlegg utenfor.

Gjengroing utgjør likevel den største trusselen mot kulturlandskapet på Skjervøyan, figur 9. Både innført sitkagran og bergfuru er i spredning, men det meste av gjengroinga står bjørk og rogn (delvis også selje) for. De innførte treslaga er fremmedelementer i dette landskapet, og er derfor en potensielt større trussel enn det stedegne plantematerialet. De har imidlertid ikke spredd seg så mye ennå (sitkagrana ble innført i slutten av 70-tallet, eldste bergfuru er fra 1940-tallet), men erfaring fra andre steder tilsier at de kan være et stort problem på sikt.

Figur 9. Gjengroing er et stort problem på begge Skjervøyan. Rogn og andre lauvtrær brer om seg der det er litt le, det samme gjør plantet sitkagran og bergfuru. Innmarka er preget av mye sølvbunke og dødgras.

I det harde klimaet med sterk vind, går gjenveksten sakte på eksponerte steder. På mer beskyttede steder finner imidlertid treslaga gode vekstvilkår. Det åpne lyngheilandskapet ble skapt gjennom beiting og lyngbrenning, og er avhengig av fortsatt drift for å fortsette å eksistere. Fortsatt drift er derfor nødvendig for å bevare kulturlandskapet her. I dag er Inner Skjervøya uten dyr, mens det på Ytter Skjervøya er satt i gang helårsbeiting med utegangersau for å bevare kulturlandskapet.

Vurdering av området

Skjervøyen utgjør et komplett og helhetlig kystgårdsmiljø, med innmark omgitt av lynghei. Bygningsmessig har øya både rorbuer, brygger, gamle bolighus og uthus. Skjervøyen er representativ for driftsforhold og kulturlandskap på Fosenkysten, men er i motsetning til mange andre øysamfunn fortsatt bebodd.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

Sammenhengen mellom jord og bygningsmasse er det som skaper helhetlige og særlig verdifulle kulturlandskap. Derfor er det viktig at både bygninger og kulturmark ivaretas og sees i sammenheng.

For å ta vare på de store kulturlandskapsverdiene på Skjervøyen, bør følgende arbeides med:

- Ta vare på bygningene og bygningsmiljøa i området, slik at helheten bevares.
- Hindre gjengroing av så vel innmark som utmark (kystlyngheia).
- Tilrettelegge for fortsatt drift med vinterbeitende sau (blant annet inngjerding).

Bygningene og bygningsmiljøa på øyene er for det meste godt bevart. Det er likevel mange uthus og driftsbygninger som står ubrukte og er i fare for å forfalle. Det er ønskelig at så mange som mulig av de gamle bygningene bevares, og dette kan det søkes SMIL-midler til gjennom kommunen. Restaurering/istandsetting av bygninger bør skje i samsvar med anbefalingene i vedlegg II til rapporten. Slik bevares helheten og bygningens kulturhistoriske verdi i størst mulig grad. Gamle bygninger bør sees på som en ressurs og det kan være interessant å få til ny bruk av gamle hus. Bygninger som er i bruk har dessuten lettere for å bli tatt vare på enn bygninger som ikke er i bruk.

For å hindre gjengroing må arealene skjøttes på et eller annet vis. Kystlyngheia kan holdes åpen både gjennom regelmessig brenning og gjennom beiting med sau. Av disse er beiting å foretrekke, og helårsbeiting har klart bedre effekt enn kun sommerbeiting. Dette fordi sauene om vinteren beiter lyngen, mens den om sommeren for det meste beiter gras.

Brenning av lyngheia kan være en egnet måte å restaurere hei der lyngen har blitt gammel og har dårlig beitekvalitet, for deretter å følge opp med skjøtsel gjennom beiting. Små individer av lauvtrær og einer trenger ikke hogges, men beites trolig ned av sauene eller tas ved brenning. Større trær må hogges. Dersom det er ønskelig, kan noe trær beholdes inntil bebyggelsen og på enkelte arealer inntil dyrkamarka. Trærne vil da også gi ly til beitedyra. Dette vil imidlertid ikke være kulturhistorisk riktig, da landskapet opprinnelig var snautt. I utmarka bør det av denne grunn ikke settes igjen skog. Mer om restaurering og skjøtsel av kystlyngheia finnes i vedlegg I til rapporten. Det gis dessuten *Tilskudd til skjøtsel av kystlyngheia* for sauer som går ute hele året og som stort sett klarer seg selv (kode 133 i produksjonstilskudd i jordbruket).

Selv om deler av innmarka høstes til vinterfôr, ligger mye i gjengroing. Disse innmarksarealene anbefales holdt i stand gjennom beiting eller annen skjøtsel. Ved beiting bør enga ikke gjødsles, da dette vil favorisere næringselskende arter. Dyra trenger ikke inngjerdas separat på innmarka, da de uansett foretrekker det mer næringsrike graset i vekstsesongen. På arealer der det ikke er registrert høyt biologisk mangfold, og det ikke blir høstet fôr eller beitet, kan bruk av beitepusser el.l. vurderes brukt for å hindre gjengroing. Dette er imidlertid ingen god løsning, og anbefales bare brukt i en periode før mer permanent drift fås på plass.

Arealet på Inner Skjervøya som ble registrert som gammel kulturmark, kan med fordel beites sammen med lynchheiarealene og er vanskelig å opprettholde på annet vis grunnet ulendt mark.

For at det skal være mulig å holde lynchheiene åpne, er det nødvendig med gjerder og stengsler som holder dyra borte fra bebyggelsen og eventuelt innmarka. Med få brukere er det en utfordring å få til et driftsopplegg som holder all innmark og lynchhei i stand. Det anbefales at det inngås avtaler eierne imellom om skjøtsel av de to øyene med tanke på å få til et driftsopplegg. På Ytter Skjervøya er dette arbeidet godt i gang, mens Inner Skjervøya nå ligger så å si uten drift. Det kan søkes SMIL-midler til planlegging av fellestiltak og til å lage en enkel skjøtelsplan for hver av øyene. Mer om informasjon om hva en skjøtelsplan bør inneholde, finnes i vedlegg I.

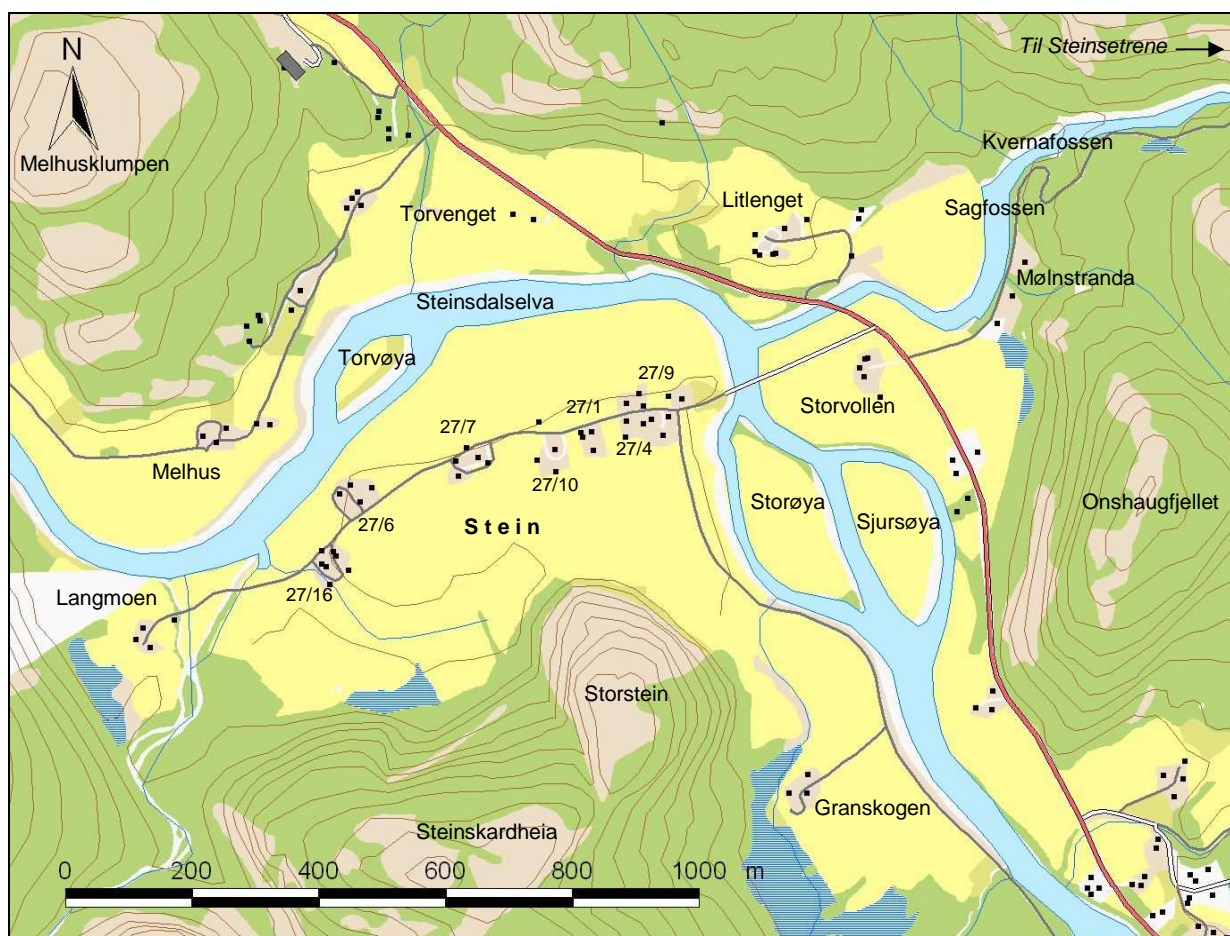
3 Stein og Steinsetrene

Befart: Primo september 2005

Hoh.: 25- ca. 300 m

Beskrivelse av området

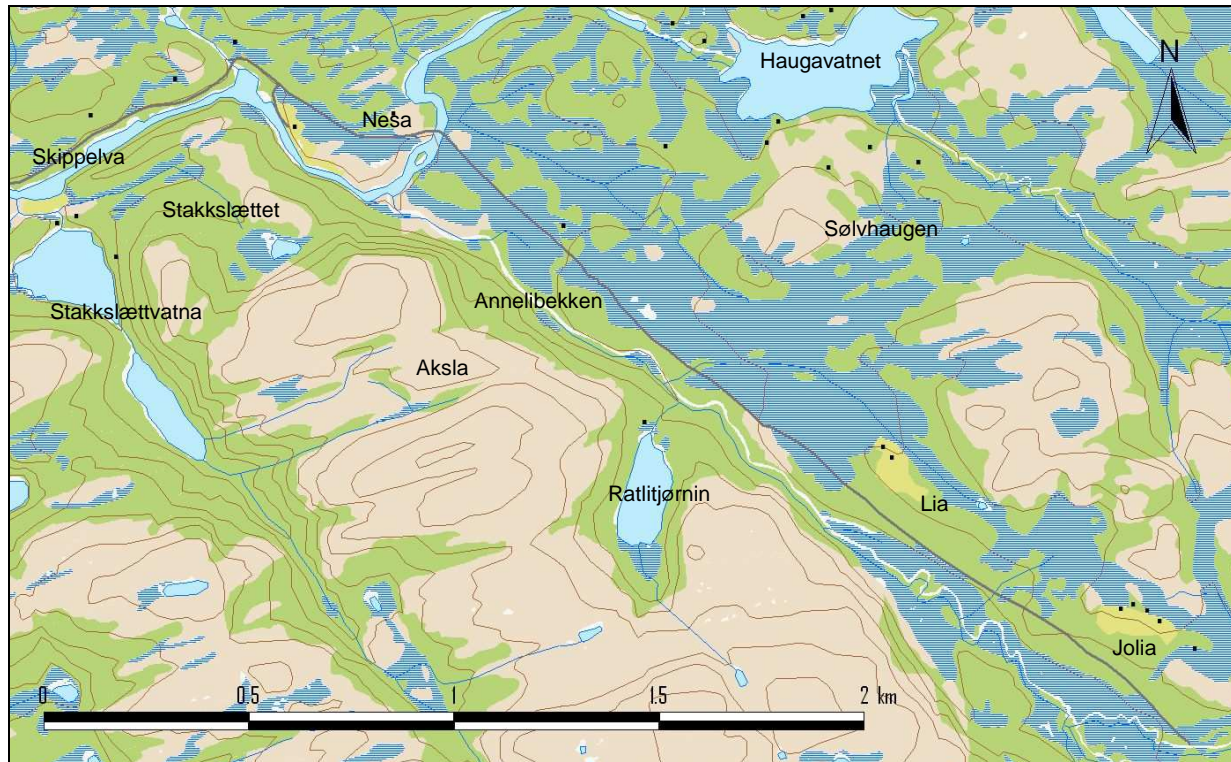
Det undersøkte området omfatter gårdene på Stein og de tilhørende setereiendommene i Steinseterdalen øst for Stein, figur 10 og 11. Stein-gårdene ligger i en elveslynge, som også danner avgrensingen av området mot vest, nord og øst. I sør avgrenses området av Steinscardheia. Her ligger også den markerte Storstein, som gårdene har tatt sitt navn etter. Steinsetrene ligger et stykke inn i dalen mot øst, og omfatter området mellom Perslattet i nordvest og Finnliheia i sørøst.

Figur 10. Kart over Stein. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/tillatelsesnr. MAD 12002-R127454.

På Stein består berggrunnen av amfibolitt (med enkelte tynne soner av glimmerskifer og kalkspatmarmor) og migmatittgneis (NGU 2006). Amfibolitt er lettforvitrelig, mens gneis forvitrer noe seinere og avgir mindre næringsstoffer (miljolare.no). På Steinsetrene varierer berggrunnssammensetningen med amfibolitt, migmatittgneis og gabbro. Gabbro er som amfibolitt lettforvitrelig.

Ved Stein er berggrunnen for det meste dekket av elveavsetninger, og det er disse som er avgjørende for jordsmonnet her. Elveavsetninger er som regel dominert av grovere sand der elva renner raskt og mer finkornet materiale i rolige partier. Der jorda er finkornet gir den god vannforsyning til plantene, samtidig som den tørker sakte opp og kan være bæresvak i telesmeltinga. I flomperioder kan jordsmonnet langs elvene tilføres næringsrikt slam. Ved Steinsetrene finnes en del grunnlendt mark, men her er også tydelige morener og en god del torvjord.

Figur 11. Kart over Steinsetrene. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/tillatelsesn. MAD 12002-R127454.

Nåværende og tidligere drift

Fra gammelt av var det to hovedbruk på Stein. Fra 1830 var disse delt i fire bruk, mens Stein-gårdene i dag består av til sammen 15 bruk. Dette inkluderer bruka på andre sida av elva, som er skilt ut fra de opprinnelige Stein-gårdene. Før utskiftinga av innmarka i 1878-1883, lå de fleste tuna samla der bnr. 27/4 og bnr. 27/9 ligger i dag. Bare et eller to tun lå da utenfor den tette tunsamliga. Etter utskiftinga ble flere av gårdene flyttet ut, men en relativt tett plassering av gårdene er fortsatt i behold, figur 12.

Noen av bruka på Stein er i dag nedlagt, men jorda på disse er leid bort til de andre Stein-bruka. All jord er derfor i drift, og Stein er å regne som et aktivt jordbruksområde. Bare noen bakker og dårlig arronderte teiger er gått ut av drift, og bare et av tuna er ubebodd (bnr. 27/1). Alle gårdene som er i drift har produksjon av melk og kjøtt, med melkekvote mellom 80 og 120 tonn.

Tidligere ble det brukt mye torv til fyring, siden mye av veden som ble hugget ble solgt og skiptet ut fra kommunen. Alle gårdene hadde derfor torvland vest på Stein. I dag er imidlertid alt dette arealet oppdyrket. I tilknytning til torvlandet stod det torvhus flere steder. Det ble slutt på torvtakinga først på 1950-tallet.

Figur 12. Gårdene på Stein ligger ennå forholdsvis tett. Bildet viser Stein-gårdene på rekke og rad under Storstein, den karakteristiske fjellformasjonen til høyre i bildet. Jordbrukslandskapet er åpent og oversiktlig. Kantvegetasjonen langs elva er med på å gjøre landskapet mer variert.

Også de fire holmene i Steinsdalselva, Torvøya, Storøya, Sjursøya og Teberøya, er i dag fulldyrket. Denne oppdyrkinga skjedde trolig rundt mellomkrigstida, men øyene hadde vært i bruk også før dette.

Tidligere var utmarka en viktig del av næringsgrunnlaget på gårdene, og det fantes utslåtter mange steder i landskapet. Store deler av utmarka er på grunn av dette å regne som kulturlandskap. Høyet som ble slått ble enten satt i stakk eller lagret i høyløer for hjemkjøring på vinteren. Høyløer har det blant annet stått ved Engan på Buavollen.

Ved Killingbekken hadde alle Stein-gårdene sommerfjøs. Her ble dyra holdt før og etter at de var på setra. Alle gårdene på Stein har seter i Steinseterområdet. Om sommeren var det før ingen dyr igjen på gårdene, siden alle hadde blitt ført til seters. De fleste har fulldyrka jord på setrene, og denne blir nå slått (rundball) eller beitet.

Biologisk mangfold

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles gammel kulturmark, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

I tilknytning til gårdene på Stein er det aller meste av jorda fulldyrket, og det er nesten bare langs elva det finnes kantvegetasjon og restarealer. En skråning ned mot elva ved Storøya er brukt som beite. Arealet er gjødslet og har delvis preg av sølvbunkeeng.

På setrene er mange av de gamle setervollene oppdyrket, figur 13. Dette har gjort at det naturlige artsmangfoldet er redusert til fordel for tilsådde arter. De gamle høstingsarealene som ikke er oppdyrket, er dessuten ofte i gjengroing, slik at her finnes svært få arealer med gammel kulturmark i området.

Figur 13. De fleste av setervollene på Steinsetrene er oppdyrket og brukt til slått eller beiting, som her i Jolia, den innerste av setrene.

Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøyser, oppmurte veger, bruer og lignende.

Det mest karakteristiske trekket ved Stein er gårdenes beliggenhet som en klynge av firkanttun. Etter utskiftinga på slutten av 1800-tallet er denne tunforma tydelig utvannet, men fire gårder tett i tett gjør likevel klyngepreget tydelig. Å bygge i klyngetun var tidligere vanlig når gårder ble delt, men under tilpasning til moderne jordbruksdrift er denne tunforma gått tapt de fleste steder. Dette gjør Stein-gårdene nokså unike.

Det tradisjonelle organiseringa av bygningene rundt et firkantet tun, er ikke lenger så utpreget i området. Nye bygninger er satt opp uten hensyn til firkantforma, og andre bygninger er fjernet.

Bygningsmassen på gårdene er stort sett nokså ung. Det er tydelig at nye bygninger er kommet til jevnt og trutt, i tråd med tidens krav. De fleste driftsbygningene her er fra 1950-1960-tallet og har en form som er typisk for perioden. Disse bygningene har en klassisk form og passer gjerne godt inn i et tradisjonelt firkanttun, i motsetning til dagens lave og breie driftsbygninger med dertil flatere takvinkel. Disse fjøsene er representative for den nye bygningstradisjonen som ble vanlig fra mellomkrigstiden, med hvitkalket, støpt fjøsdel og

rødmalt låve over. Fjøsbygningene fremstår derfor som bevaringsverdige og særlig sett som del av et tun.

De eldste trønderlånene her befinner seg på bnr. 7, 9 og 10, hvor de eldste delene er fra 1800-tallet. De fleste av de tradisjonelle våningshusa er imidlertid påbygd og endra, og det er gjerne satt inn husmorvinduer. Det er bevart få gamle uthus på gårdene, og her finnes derfor ikke mange stabbur eller mastuer igjen.

Brua over Steinsdalselva ble bygget første halvdel av 1950-tallet. Før dette ble det brukt båt når elva skulle krysses, eller man gikk på isen om vinteren.

På Steinsetrene står fremdeles noen gamle bygninger, men hele ”setertun” er i liten grad bevart. Det er stort sett seterstuene som står og noen av disse er noe modernisert. Fjøs og løer er stort sett borte i dag. På Nesa står det i dag bare en seterstue igjen, i Lia står seterstue og løe og i Jolia står to seterbygninger, figur 14. At setrene sees i sammenheng med gårdene gjør området mer interessant.

Figur 14. Setra i Lia har bevart to eldre bygninger, mens vollen også her er oppdyrket. Rundballer er et fremmedelement, men er blitt et vanlig syn i kulturlandskapet.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Stein-gårdene ligger fint til på et lite høgdedrag med Steinsdalselva liggende som en slynge rundt dyrkamarka, figur 15. Elva er et stemningsskapende element, som sammen med noe kantvegetasjon gjør landskapet variert og levende. Elveløpet er rolig her, og elva fremstår derfor som blank og sort og framheves av grønne enger på alle sider.

Stein ligger i et landskapsrom som er tydelig avgrenset på alle kanter, siden det ligger i en ”knekk” på Steinsdalen. Jordbrukslandskapet i dalbunnen er åpent og flatt, og står i sterk kontrast til de markerte fjella som omgir området på alle kanter. Særlig Steinskardheia i sør markerer seg, og danner et skarpt bakteppe til kulturlandskapet. Med sin karakteristiske form er Storstein et landemerke i området, der den ruver høyt over Stein-gårdene.

Figur 15. Stein-gårdene ligger fint til ved Steinsdalselva.

Fra fylkesvegen på motsatt side av elva i forhold til gårdene, er det forholdsvis god utsikt over jordbrukslandskapet. Kantvegetasjon langs vege er likevel en del til hinder for dette. Fra vege til gården Melhus og fra byggefeltet her er det særlig god utsikt mot Stein.

Dalen fra Stein og opp til Steinsetrene er vakker og utgjør et flott turterreng, figur 16. Etter at Steinsetervege kom, har marka her blitt mye lettere tilgjengelig og dermed også mer brukt. Det er satt opp skilt langs vege som viser de gamle stedsnavna. Dette er med på å gjøre opplevelsen av landskapet her mer interessant. Innerst i dalen finner man Steinsetrene, som utgjør interessante kulturelementer i et ellers spennende naturlandskap.

Figur 16. Dalen innover mot Steinsetrene har et flott turterreng i et vakkert landskap. Setervege gjør området lett tilgjengelig.

Inngrep og trusler

Det er foretatt få inngrep i området som ikke direkte er knyttet opp til jordbruksdrifta. Riksveg 715, som går rett gjennom jordbruksarealet, er det mest tydelige inngrepet. Denne går likevel på motsatt side av elva i forhold til Steingårdene, som derfor er forskånet for gjennomgangstrafikk. I tillegg er her satt opp noen nyere boliger i tilknytning til gårdene. Disse er av typiske "kataloghus", som dermed bryter med gårdspreget og den unike helheten i gårdsmiljøet her.

I Steinseterområdet er det først og fremst vegen som utgjør et inngrep i landskapet, sammen med enkeltstående hytter som er satt opp noen steder. Mange av setervollene er oppdyrket, noe som har gjort at sammenhengen mellom bygningsmasse og jord er forringet.

Forfall og forringelse av eldre bygningsmasse utgjør en viktig trussel mot områdets kvalitet som kulturlandskap, sammen med bygging av flere boliger uten rot i tradisjonell byggeskikk og oppbryting av tunenes organisering i firkant. Da kan det helhetlige gårdsmiljøet med gårdstun på rekke og rad bli forstyrret. Gjengroing utgjør et lite problem i tilknytning til gårdene.

I Steinseterområdet er viktige trusler mot kulturlandskapet at det gror igjen med skog der det tidligere har vært åpent og at det settes opp flere hytter. Forfall av de gamle seterbygningene og nye seterbygninger uten rot i tradisjonell byggeskikk vil også være uheldig.

I forbindelse med den planlagte Oksbåsheia vindpark, er det utredet flere alternative linjetraseer, hvorav to av trasealternativa kommer i berøring med området Stein-Steinsetrene. Begge traseene, 2.0 og 2.2, går i retning nordvest-sørøst for kryssing av Steinsdalen ved Åsegg. Trase 2.0 går mellom Brennheia og Storheia og krysser Skippelva like ovenfor Tausdalsfossen. Videre går traseen sørøstover bak Onshaugen. Trase 2.2 krysser dalen og Skippelva mellom Nonspynten og Magnhildfjellet lenger øst.

Traséalternativ 2.0 vil trolig være godt synlig fra Stein og fra fylkesvegen, og vil i så fall ha en negativ innvirkning på landskapet. Synligheten er ellers avhengig av traseens nøyaktige plassering, noe som er vanskelig å vurdere ut fra kartmaterialet. Kulturlandskapet ved Stein er tydelig avgrenset av landskapsrommet som er formet av dalen, og inngrep her vil derfor gjøre at helheten brytes. Inngrepet vil i tillegg kunne forsterke virkningen av den mindre kraftlinja som allerede går langs dalen og tvers gjennom Stein-gårdene.

Traséalternativ 2.2 vil ikke være synlig fra Stein-gårdene og heller ikke fra Steinsetrene. Dette alternativet vil derfor ikke berøre det her avgrensede kulturlandskapet. Kraftlinja vil imidlertid bli liggende i et flott naturområde med forholdsvis få inngrep, som med Steinsetervegen er blitt lett tilgjengelig og derfor mye brukt i tursammenheng. Inngrepet vil derfor kunne forringe folks opplevelse av natur i området.

Vurdering av området

Stein er et moderne jordbrukslandskap hvor rester av firkanttun plassert i klyngeform er bevart. Området har flere godt bevarte fjøs typiske for midten av 1900-tallet, som i dag fremstår som bevaringsverdige. Landskapet er særegent, med elva og den markerte Storstein som karakteristiske elementer. Samlet fremstår Stein som et helhetlig kulturlandskap, som dessuten ligger lett synlig ved riksvegen. Steinsetrene er et av få bevarte seterområder i Osen, som ligger i et flott fjellterreng med gode turmuligheter.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

Sammenhengen mellom jord og bygningsmasse er det som skaper helhetlige og særlig verdifulle kulturlandskap. Derfor er det viktig at bygninger og kulturmark sees i sammenheng.

For å ta vare på de store kulturlandskapsverdiene i området Stein – Steinsetrene, bør følgende arbeides med:

- Ta vare på bygningene og bygningsmiljøa i området, særlig med tanke på å bevare det som er igjen av klyngetunet.
- Bevare et åpent og velskjøttet kulturlandskap som del av et helhetlig kulturmiljø.
- Holde åpent langs vegen og sikre utsikta.
- Bevare setermiljøa.

For å bevare helheten i bygningsmiljøet i området i størst mulig grad, anbefales det at bygningene holdes i fargene rødt og/eller hvitt. Dette tilsvarer tradisjonell fargebruk i Trøndelag (i tillegg til okergul), og gjør at sammenhengen mellom bygningene blir tydeligere. Siden her er satt opp en del nyere bygninger og en del eldre bygninger er borte, er det særlig viktig å tenke på å skape sammenheng mellom bygningene. Beplantning kan også bidra til dette, noe som er nevnt i vedlegg II til rapporten.

Dersom nye bygninger skal settes opp i området, er det viktig at disse plasseres slik at klyngetunformen bevares og gjerne forsterkes igjen. Nye bygninger bør i tillegg ta hensyn til de eldre bygningene på gårdene med tanke på byggeskikk. Ens byggeskikk gjør at kulturmiljøet fremstår som mer helhetlig. Mer om nybygging i kulturlandskapet finnes i vedlegg II til rapporten.

Flere av de typiske 1950-tallsfjøsa er bevaringsverdige, og det anbefales at de holdes i mest mulig opprinnelig stand utvendig. Om bygningene trenger restaurering, kan det søkes midler til dette gjennom SMIL-ordninga i kommunen.

Det åpne kulturlandskapet rundt Stein gjør at gårdsmiljøa og elva er svært synlige, noe som igjen gjør landskapet mer interessant. Kantvegetasjonen langs elva er positiv både med tanke på biologisk mangfold, erosjon, avrenning og landskapsbilde. Det er likevel viktig å hindre at den blir for storvokst, slik at den hindrer utsikta i for stor grad og at trærne brer seg ut over innmarka. Kantsoner bør derfor tynnes ut og skjøttes i samsvar med anbefalingene i vedlegg I. Det er i tillegg ønskelig at restarealer holdes i hevd, da disse er viktige for at Stein skal fremstå som det velskjøttete området det er. Noe så enkelt som å holde det ryddig rundt tuna, gjør også mye for inntrykket av et område.

Stein-gårdene ligger svært synlig og er en sentral del av kulturlandskapet i dalføret. Det er derfor ønskelig at utsikten over området opprettholdes i størst mulig grad. Det anbefales derfor at det ryddes langs fylkesvegen nord for gårdene. Dette bør man få til i samarbeid.

Steinsetrene er preget av endret drift og at setervollene er oppdyrket. For å bevare det som er igjen av seterområdet, anbefales det at drifta fortsetter som i dag med slått og beiting. Det er avgjørende at ikke flere arealer får gro igjen eller blir oppdyrket. Bygningene bør holdes mest mulig opprinnelige, og eventuelle restaureringsarbeider bør utføres i samsvar med anbefalingene i vedlegg II. Rundballer og lignende bør ikke legges nær seterbygningene, da disse bryter mye med setermiljøet. I stedet bør de plasseres på mindre synlige og dominerende steder.

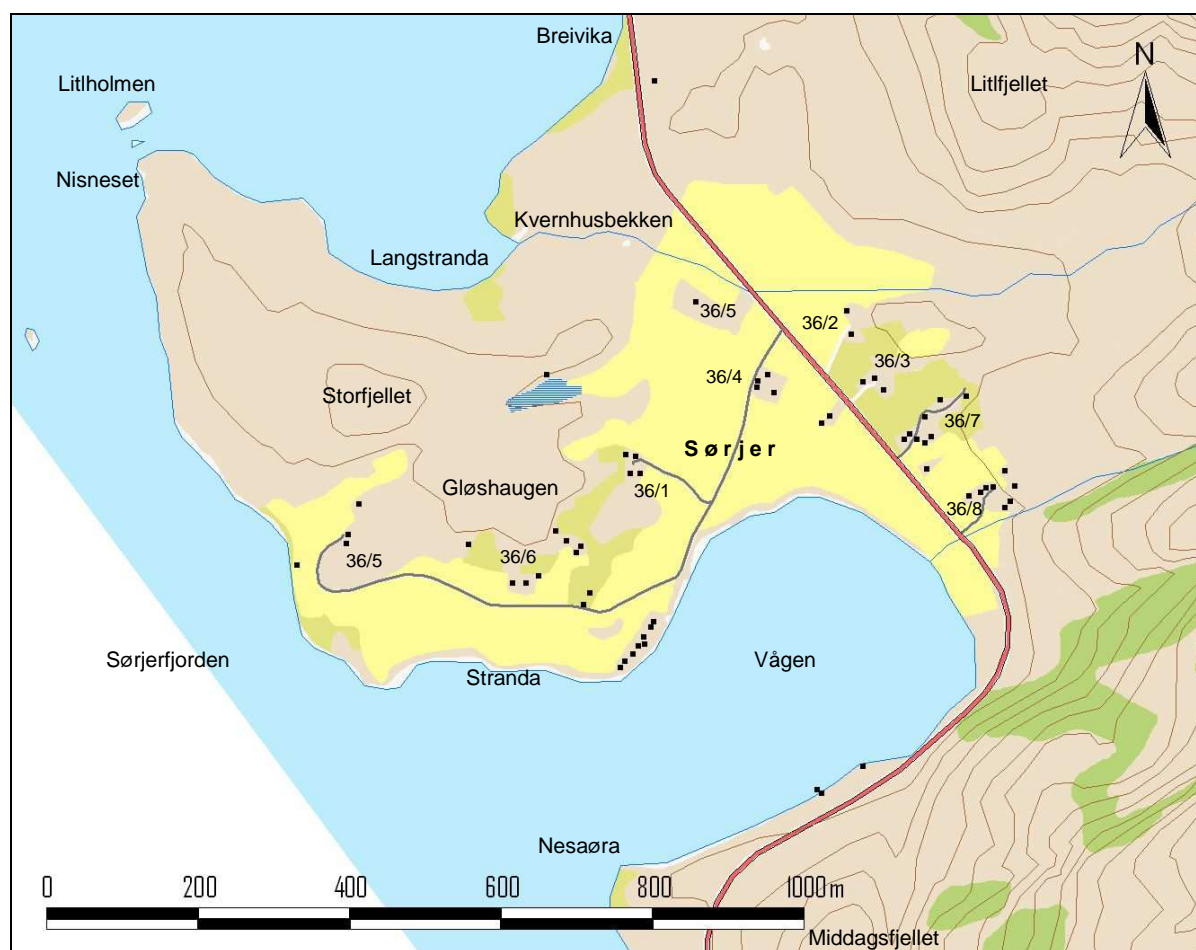
4 Sørjer

Befart: Primo september 2005

Hoh.: 0-50 m

Beskrivelse av området

Sørjer er ei gammel, lita jordbruksgrind som ligger i tilknytning til en våg på en halvøy i Sørjerfjorden, figur 17. Grenda ligger for seg selv og er omgitt av sjø og bratte, markerte fjell. Gårdene ligger som en bue på nord- og vestsiden av Vågen og består av åtte gårdseiendommer. Bebyggelsen er sentrert rundt Vågen. Både mot nord, vest og sør grenser området til fjorden, mens det i øst avgrenses av de bratte fjellene.

Figur 17. Kart over Sørjer. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/tillatelsesnr. MAD 12002-R127454.

Berggrunnen på Sørjer består av migmatittgneis i veksling med amfibolitt med enkelte tynne soner av glimmerskifer og kalkspatmarmor (NGU 2006). Amfibolitt er lettforvitrelig, mens gneis forvitrer noe seinere og avgir mindre næringsstoffer (miljolare.no). Amfibolitt finnes først og fremst i ei sone som omfatter blant annet Storfjellet og Gløshaugen, og som strekker seg i ei brei sone østover mot Litlfjellet, og mye av arealet øst for gårdene består av denne bergarten. På Nisneset består derimot berggrunnen av migmatittgneis.

All dyrkamarka ligger på marine strandavsetninger, og er derfor lite påvirket av berggrunnen. Strandavsetningene gir likevel et godt og svært fruktbart jordsmonn. Beiteområdene ved Gløshaugen, Storfjellet og Nisneset er mer grunnlendt, og planteveksten her preges derfor mer av berggrunnen.

Nåværende og tidligere drift

Sørjer er et tradisjonelt gårdsområde hvor eiendommene ennå bærer sterkt preg av den tidligere drifta. Området har strukturen intakt fra tida før den omfattende mekaniseringen av jordbruket, men innmarka er utskiftet og gårdene har i stor grad sammenhengende jordarealer.

Drifta på de fleste gårdene tok slutt først på 1970-tallet. Det siste bruket med melkeproduksjon, bnr. 1, la ned drifta midt på 1980-tallet. Siden da har bare vært drift på en av gårdene, bnr. 7.

I begynnelsen av 1980-tallet bodde det 16 personer på Sørjer, men den yngste av disse var da rundt 60 år gammel. De ble etter hvert dårlig vedlikehold på bygningene, og mange flyttet. I dag er eiendommene overtatt av neste generasjon, som har satt i stand mange av husa til fritidsformål. I dag er det fire husstander i området.

Fortsatt er det bare bnr. 7 som er i aktiv drift, men dette bruket leier mye av den andre jorda i området. Det meste av jorda på Sørjer er lettbrukt, slik at lite innmark har gått ut av drift. Store deler av innmarksarealet er brukt til kornproduksjon, men det høstes også noe potet og 50 daa er leid bort til grasproduksjon, figur 18.

Figur 18. Drifta på de fleste gårdene på Sørjer er nå lagt ned, men ett bruk er i drift og driver det meste av arealet med produksjon av korn.

Det er lite innmarksbeite på gårdene her, og det ble derfor først og fremst beitet i utmarka. Gårdene hadde dessuten seterområder i fjella her, men det er ikke noe att etter denne drifta i dag. Beitene som ligger nær gårdene var nok først og fremst til dyr som man ville ha nær gården, og som vår-/høstbeite.

Selv om det i dag er rikelig med skog til ved i området, var det nok annerledes før. Det har blitt tatt ut torv flere steder, blant annet ved bnr. 5 og i området øst for gårdene. Torva ble trolig satt i stakk, for det kjennes ikke til at her finnes torvbuer. Det gikk dessuten løpestreng for torvtransport ned til gårdene fra lia ovenfor.

Det har også blitt kjørt tang på berga slik at man fikk etablert grasdekke og dermed utvidet høstingsarealet. Tang har høyt næringsinnhold og omsettes raskt, og er derfor et godt jordforbedringsmiddel. Tang har også trolig vært brukt som gjødsel i området. Tidligere ble det slått med ljà i haugene nær tuna, men dette arealet er i senere tid bare beitet og mye av det ligger i dag brakk. Tidligere var det også slått en del i utmark, men det var først og fremst leilendingene, som hadde lite innmark, som måtte ty til utmarka for å få nok vinterfôr.

Biologisk mangfold

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles gammel kulturmark, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

Det er registrert lite gammel kulturmark i området, men det finnes noen rester av strandeng ved Langstranda og Nisneset. Ved Gløshaugen finnes gammel naturbeitemark, som tidligere nok har vært slått, ettersom den er innenfor utgarden. Denne har ikke vært i drift på lang tid, og er i gjengroing. Det er kommet opp en del lauvskog og de åpne arealene er preget av grove plantearter, blant annet mye sølvbunke. Dersom det settes i gang beiting igjen, er det trolig at enga vil kunne få tilbake noe av sitt opprinnelige artsmangfold. Noen tilsvarende engarealer finnes også ovenfor gårdene øst for fylkesvegen, men disse arealene er gjennomgående mindre, figur 19.

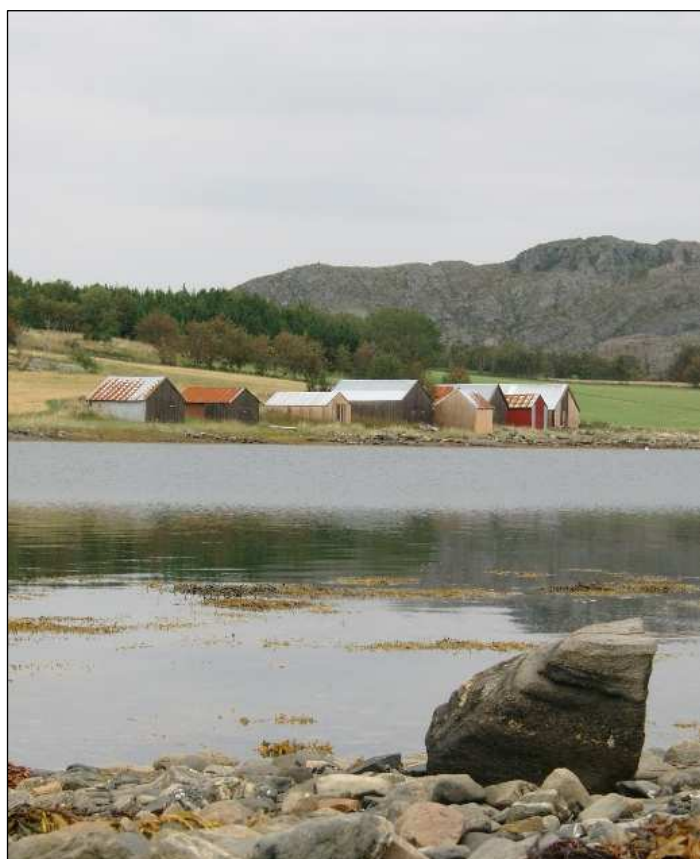
Figur 19. Arealer som er uegnet for korn- og grasproduksjon ligger for det meste brakk. Bildet viser et restareal i gjengroing like øst for fylkesvegen.

Også lynchheia nordover mot Langstranda og Nisneset er i gjengroing, og bærer preg av at her ikke er beitet. Siste gang her var beitet, var med sau i 2002, men arealet har nok ligget brakk en periode også tidligere. Dette gjør at her i dag er kommet opp en del lauvskog.

Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøyser, oppmurte veger, bruer og lignende.

Sørjer er rikt på bevaringsverdige bygninger, og har også mange andre kulturminner, som blant annet steingarder. Dette gjør området til et svært verdifullt kulturmiljø som er verdt å ta vare på. Gårdene ligger, som nevnt, spredt i en bue rundt Vika. De fleste tuna har helhetlige og godt bevarte bygningsmiljøer.

Figur 20. Den karakteristiske naustrekka på Sørjer er svært godt bevart og representerer en viktig del av kulturhistorien i området. Naustrekka er også et iøynefallende og vakkert element i landskapet.

Naustrekka på Stranda er et flott landskapselement og er svært viktig å ta vare på, figur 20. Den viser dessuten områdets tilknytning til sjøen, og er en bit av områdets kulturhistorie. Alle nausta er i god stand, og her har vært gjennomført en del restaureringsarbeider. Den minste bua ved naustene (som står på tvers framfor) er brukt til torvlagring. Bygningene er kledd med ubehandlet trepanel, slik at de har en naturlig gråfarge.

Gårdene på halvøya bærer preg av at driftsbygningene er ute av bruk. Samtidig er bygningsmiljøene intakte og driftsbygningene er en viktig del av dette. Bygningsmessig framstår området som svært helhetlig, med bygninger som i hovedsak kommer fra samme tidsrom. På østsiden av fylkesvegen er det imidlertid flere nyere bygninger som bryter noe med den helhetlige byggeskikken, men de glir godt inn i landskapet og utgjør en viktig del av dette kulturlandskapet.

De fleste av husa i området er i dag til fritidsbruk. Et par tun er forringet av at fjøsa er nedrevet. Mange driftsbygninger begynner å bli i dårlig stand nå, og utgjør en stor utfordring i området.

Bnr. 4 har kanskje det flotteste tunet i dette området, men den nyrestaurerte mastua/smia brant ned, slik at noe av helheten nå er borte. Også flere av de andre tuna er flotte, som det på bnr.

1. Fjøsbygningene på begge disse er vurdert revet pga. at de er i dårlig stand. Dette vil kunne forringe kulturmiljøet i betydelig grad.

På bnr. 7 er jordkjeller og mastu restaurert, og det er også en intakt jordkjeller på bnr. 2. Det finnes ikke så mange slike bygninger i god stand, så disse er vel verdt å ta vare på. På bnr. 7 er det planlagt å restaurere stabburet og flytte det slik at det blir et mer helhetlig tun.

På bnr. 1 står det et sommerfjøs ved den nordre steingarden på gården, mot utmarka. Dette har ikke fått vedlikehold på en stund og er i forfall, men er en interessant del av helheten på et slikt gårdsanlegg.

Mellom gårdene er det svært mange steder steingarder, og disse er i stor grad bevart. Bare noen stubber av steingardene er fjernet. Rundt all dyrkamarka går det en yttergard, som i sin helhet er intakt. Mange av steingardene er likevel i ferd med å bli overgrodd av høgt gras. Det er også en slags steingard langs sjøen. Den har imidlertid blitt flyttet på av sjøen, og er nå mer som ei røys å se til.

Bnr. 1 og 4 har fått kulturlandskapsmidler til å restaurere steingarder, et arbeid som ble fullført for et par år siden. Arbeidet innebar en forsiktig istandsetting, som først og fremst bestod av opplegging av nedfalt stein. Steingarden bak fjøset på bnr. 7 er også restaurert, men her er det lagt ned et noe mer omfattende arbeid. Yttergarden rundt innmarka er i brukbar stand, men en del av den trenger vedlikehold eller reparasjon.

Det finnes spor etter torvtaking i området, og det har gått løypestreng fra lia øst for gårdene og ned til tuna.

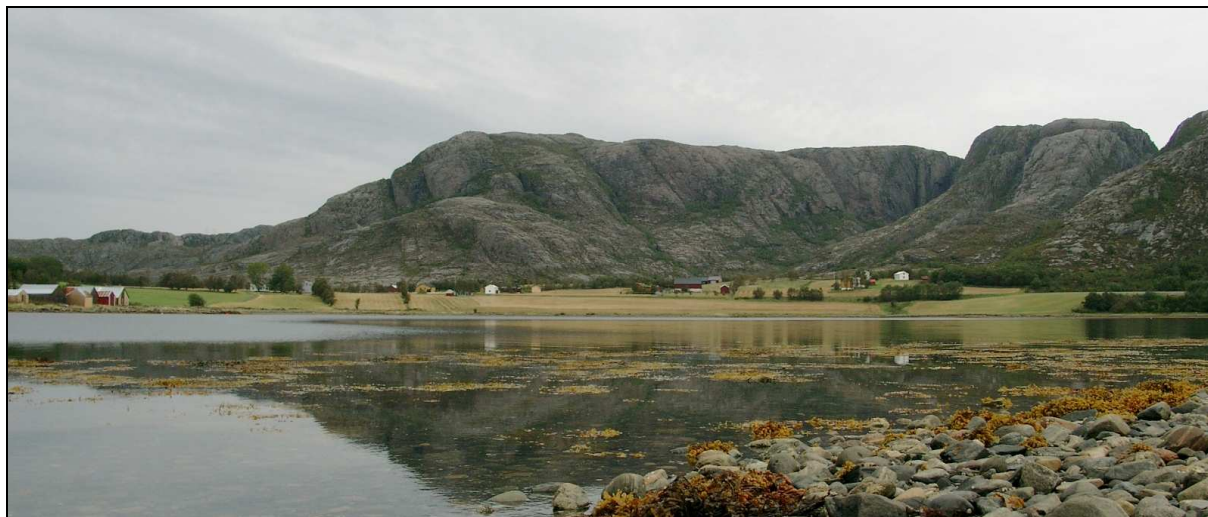
Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Sørjer er nok et av de mest fascinerende og helhetlige kulturlandskapene i Osen, figur 21. Landskapet er helt særegent og oppleves som svært interessant. Området er omkranset av fjell på tre sider. Mot sør og øst er fjella bratte, og fremstår med forrevne og karakteristiske formasjoner. Som kontrast til de nær flate jordbruksarealene på Sørjer, er effekten slående. Dette landskapet gjør også at man får en tydelig romfølelse, noe som gjør at helheten understrekes ytterligere.

Bygningsmiljøet med den flotte naustrekka og de tradisjonelle gårdstuna bidrar også til opplevelsen av helhet i området. Jordbruksarealene er sammenhengende og bare oppdelt av steingardene som deler arealene opp i gårdsvisse teiger. Steingardene er både viktige kulturminner og landskapselementer i området. De er med på å gi området et mer ordnet, men samtidig gammelt, preg.

Området bærer litt preg av å være fraflyttet, kanskje fordi her ikke finnes noe dyr på beite og at det er lite aktivitet i landskapet. De fleste eiendommene er da også i dag til fritidsbruk.

Den mest naturlige måten å oppleve Sørjer på, er å kjøre gjennom grenda. Her er ingen naturlige turområder som gjør at det blir attraktivt å besøke området til fots. Heldigvis er området svært godt synlig fra fylkesvegen, også fra ulike synsvinkler. Dette gjør at man kan få flere ulike inntrykk av området, som utfyller hverandre og bidrar til å gjøre området mer interessant. Det er stort sett åpent langs med vegen, men i sør er det tett skog langs vegen som hindrer utsynet og gjør at det er umulig å se området herfra.

Figur 21. Sørjer med Vågen i framgrunnen. Dette er trolig et av de mest helhetlige og interessante kulturlandskapa i Osen. Kulturhistorisk er grenda unik i fylket, med mange bevaringsverdige bygninger.

I Breivika like nord for Sørjer står ungdomshuset. Dette er fortsatt i bruk og er holdt i stand av feriefolket.

Inngrep og trusler

Det er foretatt svært få moderne inngrep i området. Dette er trolig den viktigste grunnen til at området i dag oppleves som så helhetlig og godt bevart. Bare noen nyere gårdsbygninger på bnr. 7 og ei hytte på bnr. 6 er kommet til i senere tid. Fylkesvegen gjennom området er det største inngrepet her, men også det som gjør området tilgjengelig for folk flest.

Forfall av den bevaringsverdige bygningsmassen er nok den største trusselen mot kulturlandskapet på Sørjer. Når bygninger forfaller eller blir revet, mister man helheten både i det enkelte tun og i grenda som helhet. Hver enkelt bygning har her sin plass, og er derfor verdt å ta vare på. Særlig utsatt for forfall er driftsbygningene, både fordi det koster mye ressurser å få satt dem i stand og vedlikeholde dem, og fordi de er gått ut av bruk slik at motivasjonen for å bevare dem kan være manglende.

Gjengroing er også en stor trussel mot kulturlandskapet her. Alle arealer som ikke er egnet til fulldyrking, er i dag i gjengroing. Dette gjelder både innmarksbeiter, raviner, restarealer og kystlyngheia. Årsaken er først og fremst at her ikke finnes beitedyr igjen i området. Dersom det ikke blir satt i gang beiting eller annen pleie av landskapet, særlig innenfor yttergården, vil helheten og åpenheten i landskapet gå tapt.

Vurdering av området

Sørjer er en særegen, liten jordbruksgrend som ligger i et flott landskap ved Sørjerfjorden. Kulturhistorisk er området unikt i fylkessammenheng, ettersom praktisk talt en hel grend er bevart med bygninger fra omtrent samme tid, noe som gjør området svært helhetlig. Særlig er det sjelden å finne så godt bevarte bygningsmiljøer på kysten. De fleste bygningene er bevart og for det meste i brukbar stand, men driftsbygningene begynner likevel å skranke. Av de opprinnelig åtte bruka er bare ett i drift i dag. To av de andre bruka er bebodd, mens de øvrige er brukt som fritidshus. Steingardene er for det meste bevart, både mot utmarka og mellom gårdene. En del av dem er dessuten restaurert. Naustrekka er et flott landskapselement

bestående av ni forholdsvis velholdte bygninger. Ved Gløshaugen finnes gammel naturbeitemark. Denne har ikke vært i drift på lang tid, og er i gjengroing liksom lyngheia nordover mot Langstranda og Nisneset. Det meste av beitinga foregikk ellers i utmarka. Rundt Langstranda finnes tre gravrøyser.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

Sammenhengen mellom jord og bygningsmasse er det som skaper helhetlige og særlig verdifulle kulturlandskap. Derfor er det viktig at både bygninger og kulturmark ivaretas og sees i sammenheng.

For å ta vare på de store kulturlandskapsverdiene på Sørjer, bør følgende arbeides med:

- Ta vare på bygningene og bygningsmiljøa i området, slik at helheten bevares og eiendommene fortsatt fremstår som komplette gårder.
- Sette i stand flere steingarder.
- Hindre gjengroing av beitemark og restarealer innenfor yttergården.
- Hindre gjengroing av utmarka (lynghei og strandeng) i området Nisneset – Langstranda – Storfjellet.
- Forbedre synligheten over området ved å rydde langs vegen på sørsida av Vågen.

En innsats for å bevare det helhetlige og flotte bygningsmiljøet på Sørjer haster. Flere av de gamle gårdsbygningene er nå i en slik forfatning at tiltak bør iverksettes. Dersom man lar bygningene forfalle, vil mye mistes. Det er særlig driftsbygningene, sommerfjøset og andre uthus som forfaller. Bygningene bør settes i stand med hensyn til sin egenart. Prinsippet bør være at kun de dårlige bygningsdetaljene skiftes ut, mens mest mulig av det opprinnelige bevares. Dette er både billigere og mer antikvarisk riktig enn en full rehabilitering av bygningene. Mer informasjon om dette finnes i vedlegg II til rapporten. Det kan søkes om midler til restaurering av bygninger gjennom SMIL-ordninga i kommunen.

Sørjer er unikt med sin intakte bruksstruktur med steingarder imellom, og det er derfor av verdi at disse blir satt i stand og ivaretatt. For steingarder er det særlig viktig at de ikke gror ned, slik at de blir ødelagt og ikke lenger er synlige. Trær bør ikke få stå tett inntil steingarden, da røttene ellers kan forstyrre murens fundament. Det var før vanlig å gå over steingarden på våren og legge opp nedfalt stein. Når steingardene er i dårlig forfatning, trengs en mer omfattende restaurering. For mer informasjon om både restaurering og skjøtsel av gamle steingarder, se vedlegg II til rapporten. Det kan søkes SMIL-midler til restaurering av steingarder gjennom kommunen.

Dersom gamle slåtte- og beitearealer innenfor yttergården gror igjen, vil området bli mindre åpent og mer preget av forfall. Det unike kulturmiljøet på Sørjer vil også forringes. Det anbefales at det ryddes i de gjengroende områdene innenfor yttergården, og særlig i området rundt Gløshaugen. Arealene bør ryddes etappevis, og alt avkappet materiale må fjernes og gjerne brennes. Det er formålstjenlig å la noen trær og treklynger stå igjen, da disse er positive elementer i landskapsbildet (skaper variasjon), gir ly for beitedyr og henter opp næring fra dypere jordlag. Når det ryddes, skapes det et behov for skjøtsel av arealet, ellers vil det bare gro til igjen, og da gjerne enda raskere. Rydding forutsetter derfor at det finnes dyr som kan beite på arealet. Per i dag er det ikke dyr i området, men dette kan forandre seg. Eventuelt kan det vurderes å få inn dyr fra ei nabobygd. Informasjon om restaurering og skjøtsel av gammel kulturmark finnes i vedlegg I til rapporten. Det kan søkes SMIL-midler gjennom kommunen til inngjerding og rydding av slike arealer.

Utmarksområdet Nisneset – Langstranda – Storfjellet er atskilt fra resten av utmarka, ettersom det ligger på et nes. Dette gjør at området inngår som en naturlig del av helheten på Sørjer. Den klare avgrensinga gjør også at det med beitedyr vil være relativt enkelt å skjøtte området. Det anbefales derfor at arealet holdes i hevd, forutsatt at det kan skaffes til veie beitedyr. Området rundt Gløshaugen bør likevel prioriteres framfor dette arealet. Som et alternativ kan arealene gjerdes inn sammen og beites som ett område, på tvers av steingarden (yttergarden) som deler områdene fra hverandre.

Strandegna på Langstranda skjøttes gjennom beiting, men det bør i tillegg ryddes noe trær og kratt på arealet. Lyngheiarealene kan nok beites uten at de settes i stand først, men dersom det ikke skal fortsette å gro igjen, bør det nok ryddes. Hvor mye rydding som trengs, vil avhenge av hvilke beitedyr man setter inn. Gammel norsk sau ("villsau") beiter mye lauv, og kan holde arealet åpent bedre enn andre saueraser. Ved vinterbeiting forsterkes denne effekten. Ettersom dette først og fremst er et lyngheiareal, som tradisjonelt har vært treløst, bør det også hogges ned trær og kratt som sauene ikke tar knekken på. Mer om skjøtsel av kystlynghei finnes i vedlegg I til rapporten. Det kan søkes SMIL-midler til rydding og til oppsetting av gjerde, og dersom arealet vinterbeites, kan det søkes *Tilskudd til skjøtsel av kystlynghei*. Dette tilskuddet gis for sauer som går ute hele året og stort sett greier seg selv (kode 133 i produksjonstilskudd i jordbruket).

Hele skråningen på sørsiden av Vågen er gjengrodd, fra fylkesvegen og ned mot sjøen. Dette gjør at det herfra ikke er utsikt over Sørjer. Siden dette også er det stedet som gir best overblikk over området, er gjengroinga et problem. Det anbefales derfor at arealet oppunder veggen ryddes i en så brei sone at utsikta igjen kommer fram. Det bør ryddes slik at det står igjen noen spredte trær i området. Dette gjør at landskapet ikke blir helt snautt, samtidig som det gjør at nye trær og busker ikke skyter i været så fort, og vegkanten holder seg åpen lenger.

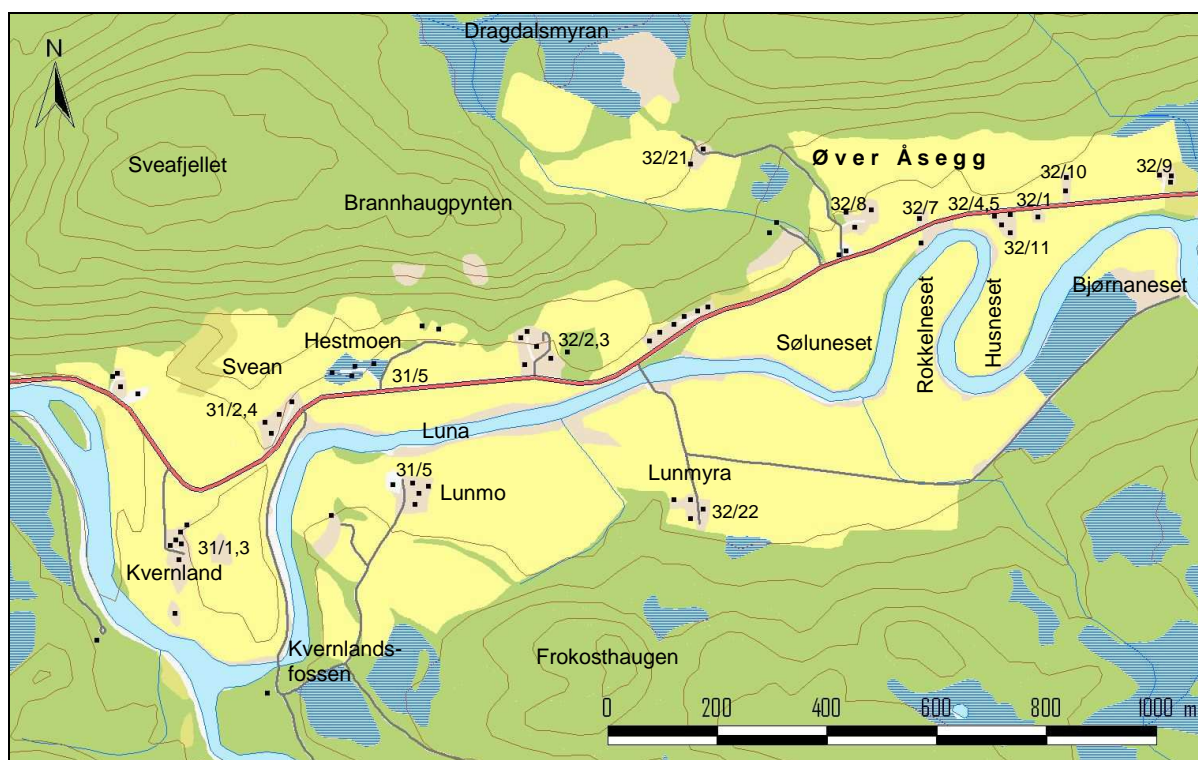
5 Øver Åsegg

Befart: Primo september 2005

Hoh.: 55-140 m

Beskrivelse av området

Det undersøkte området strekker seg østover fra gården Kvernland og omfatter i hovedsak Øver Åsegg, som er det øverste gårdsområdet i dalføret. Området avgrenses ved gårdenes grense til utmarka. Dallandskapet her har mest preg av innland, og bare den lave tregrensa sladrer om at man her er nær kysten. Området preges av ei flat elveslette, som omkranses av forholdsvis lave fjell med mange små topper. De høyeste når opp i rundt 250 m, med granskog i åssidene. Steinsdalselva, med sitt meanderende elveløp, buker seg rolig gjennom området, men strupes av i Kvernlandsfossen. Herfra og videre vestover er ferden hastigere, før den igjen når roligere partier lenger vest.

Figur 22. Kart over Øver Åsegg. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/tillatelsesn. MAD 12002-R127454.

I nordsiden av dalen består berggrunnen av stedvis granatførende amfibolitt, mens den på sørsiden består av glimmerskifer. Både amfibolitt og glimmerskifer er lettforvitrelige og næringsrike bergarter som gir gode forhold for plantevekst. I den flate dalbunnen er berggrunnen dekket av elveavsetninger, mens de kuperte bakkene består av havavsetninger. Elveavsetninger er som regel dominert av grovere sand der elva renner raskt og mer finkornet materiale i roligere partier. Der jorda er finkornet gir den god vannforsyning til plantene, samtidig som den tørker sakte opp og kan være bæresvak i telesmeltinga. I flomperioder kan jordsmonnet langs elvene tilføres næringsrikt slam. Havavsetninger er først og fremst leirjord, hvor skred og erosjon har skapt det bakkete landskapet vi kan se i dag. Denne jorda er plastisk i fuktig tilstand og fast når den er tørr. Leirjord gir plantene god tilgang på næringsstoffer.

Nåværende og tidligere drift

Den første navngitte leilending på Øver Åsegg ble registrert i 1590, og området må dermed ha vært bebodd før 1600-tallet. Fra 1600-tallet er det kjent at det var kvern i området, og det ble jevnt over dyrket noe korn på gårdene her fram til 1960. Første halvdel av 1700-tallet skal igjen Øver Åsegg ha ligget øde.

Gårdene i området var tidligere få, og mye av området var høstingslandskap for gårder lenger nede i dalen. På Øver Åsegg står flere sommerboliger og høyløer som vitner om at her har vært seterdrift, figur 23. Her ble både slått og hesjet og holdt dyr på sommerbeite.

Figur 23. Bildet viser Øver Åsegg sett mot vest. Her står flere sommerboliger og høyløer som vitner om tidligere tiders slått og hesjing. Her er i dag oppdyrket og det blir høstet maskinelt.

Det er flere nybrottsbruk fra mellomkrigstida i området. Dette er for eksempel Dragdalen (tidl. bnr. 32/21), Lunmo (bnr. 31/12) og Lunmyra (bnr. 32/22). Nybrottsbruka fikk som oftest den minst gunstige plasseringa, ettersom de beste arealene allerede var tatt i bruk.

Biologisk mangfold

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles gammel kulturmark, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

Ravinebakkene på Kvernland og langs nordsiden av dalen er i stor grad preget av sølvbunkeeng. Enkelte steder bærer preg av å være beitet, mens grasen andre steder er grovere. Deler av arealet er under gjengroing og noe er også gjengrodd.

Den markerte ryggen på Kvernland bærer preg av å være beitet, men arealet blir gjødslet for hånd og sølvbunke utgjør også her en mengdeart, figur 24. Bakkene rett nord for Kvernland er mer preget av grove sølvbunkearter, og bare den østligste delen er åpen. I tillegg har

næringselskende arter som geitrams invadert noe av arealet. Lengst vest er arealet tilplantet med gran (ennå ung) og midt mellom det åpne og tilplantete arealet er det grodd til med krattskog.

Figur 24. Kvernlandshaugen (midt i bildet) er et karakteristisk landskapselement takket være at her ennå ikke er grodd igjen. Sølvbunkeeng preger deler av haugen, men her er kommet opp svært lite kratt.

Mellom tuna på gårdene bnr. 31/2,4 og 32/2,3 er arealet for det meste åpent, men også her tydelig preget av artsfattig sølvbunkeeng. På toppen av bakken overfor bnr. 31/2,4 er også noe av arealet slått. I bakkene mellom tunet på bnr. 32/2,3 og bnr. 32/8 er store deler av arealet gjengrodd med tett lauvskog. Noen arealer er i tydelig gjengroing, mens bare et mindre areal tvers ovenfor brua over til Lunmyra er åpent. De gjengroende arealene er preget av grove urter og gras og oppslag av lauvkratt.

Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøyser, oppmurte veger, bruer og lignende.

Gården Kvernland har den mest helhetlige bygningsmassen i området, siden alle bygningene har bevart hovedtrekka i den tradisjonelle byggeskikken, figur 25. Sammen med det bakkete ravinlandskapet rundt, utgjør gården et særegent kulturmiljø. Tunet på Kvernland fikk sin nåværende plassering i 1890, men lå tidligere på toppen av bakken øst for det nåværende tunet. Stua fra 1860-årene ble med i flyttinga. Fjøset ble etter hvert bygget nytt, og eldste del av fjøset som står her i dag er fra 1909. Stabburet er fra 1920-1930-tallet og er under utbedring. Kårstua på gården er fra 1940-tallet. Tunet er løst organisert som firkanttun.

Figur 25. Gården Kvernland har det mest tradisjonelle tunet i området, med flere gamle bygninger bevart. Den karakteristiske Kvernlandshaugen ligger like bak tunet.

Figur 26. Setrene på Øver Åsegg ligger godt synlige ved vegen, og er trolig det best bevarte seterområdet i Osen. Elva er et vakkert og stemningsskapende element.

Tunet på bruket Øver Åsegg (bnr. 32/8) lå tidligere oppunder skogkanten, men trønderlåna (eldste del fra 1952) og låven (eldste del fra 1965) som står her i dag ble bygd opp på nåværende tomt. Tunet er et løst organisert firkanttun, der trønderlåna og den tradisjonelt formete låven er godt synlige fra vegen. Noen nyere bygninger hører også til tunet. Nybrottsbruket Dragdalen (nordvest for tunet) er i dag innlemmet i gården.

De andre gårdsbruka i området er for det meste preget av nyere bygninger, og mangler den helheten som preger for eksempel Kvernland.

På setrene øverst i området er det bevart en rekke gamle bygninger, og dette kulturmiljøet er det mest spennende på Øver Åsegg, figur 26. Dette er også trolig det best bevarte seterområdet i Osen, og det har derfor stor lokal verdi. Arealene rundt bygningene er oppdyrket og inngår i drifta på gårdene her.

Eiendommen lengst øst (bnr. 32/9) er som de fleste andre setrene her i bruk som fritidseiendom. Her er sommerboligen restaurert, og låven her er også i god stand. I tillegg står her et mindre uthus.

På bnr. 32/10 er stua og ei høyløye restaurert. Stua er tømret inni, og er nok blant de eldste bygningene i området. På bnr. 32/1 står det i dag kun ei ganske stor løe. Bygningene som stod på bnr. 32/7 er i dag revet.

Både bnr. 32/11 og bnr. 32/4,5 har vært setret. Her står to seterstuer tett inntil veggen og like nedenfor står det ei løe på hver eiendom. Tidligere stod det små tømmerhus her, men disse stod på andre siden av veggen. De buene som står her i dag har likevel tradisjonell byggeskikk og er trolig fra midt på 1900-tallet.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Øver Åsegg ligger i et rom i landskapet, som er formet av fjellene rundt, den flate sletta i dalbunnen og naturlig avgrenset i vest ved Kvernland. Den tydelige avgrensinga er med på å forsterke helheten i området.

Elva er et sentralt element i området, figur 27. Den slynger seg bred og rolig gjennom Øver Åsegg, og gir både liv og variasjon til landskapet. Kantvegetasjonen langs elva bidrar også til dette. Det er likevel det åpne jordbrukslandskapet på begge sider av elva som er viktigst for landskapsopplevelsen her. Den flate, fulldyrka jorda på elvesletta danner kontrast til det bakkete beitelandskapet som finnes langs nordsiden av området mellom Kvernland og bnr. 32/8 lenger øst. Dette arealet holdes delvis åpent gjennom beiting, mens mye er under gjengroing og noe er tilplantet med gran.

Figur 27. Utsikt østover fra Kvernland. Elva er et viktig element i landskapet og bidrar til liv og variasjon.

Den markerte ryggen som går tvers over dalen ved Kvernland, tvinger elva til å gjøre en sving her. Samtidig er denne ryggen et tydelig og spesielt landskapselement, og er som et landemerke i området.

Det er åpent langs vegen gjennom hele området, slik at utsikten over jordbrukslandskapet er god. Øver Åsegg utgjør innfallsporten til kommunen fra nord/øst, og det aktivt drevne jordbrukslandskapet danner dermed grunnlag for et førsteinntrykk av Osen. Det første man møter er det åpne landskapet med tydelig innmarkspreget, dernest trekkes oppmerksomheten mot seterstuene og høyløene.

Inngrep og trusler

Det er foretatt få inngrep i området som ikke direkte er knyttet opp til jordbruksdrifta. Fylkesvegen, som går rett gjennom jordbruksarealet, er det mest tydelige inngrepet. I tillegg er her satt opp noen nyere boliger både i tilknytning til gårdene, og i et lite boligfelt mellom bnr. 32/2,3 og bnr. 32/8, i en skråning like overfor vegen. Boligene bryter med det tradisjonelle gårdspreget.

Den viktigste trusselen mot kulturlandskapet i området, er at driftsenheter legges ned og at arealer går ut av drift og gror igjen. Gjengroing av de bratte bakkene vil særlig være negativt for landskapsbildet, og ved boligfeltet er et større areal allerede grodd igjen. Også tilplanting med gran utgjør et inngrep i det gamle kulturlandskapet. Gjengroing langs elva kan også bli et problem dersom kantvegetasjonen ikke skjøttes og tynnes ut.

Forfall og forringelse av eldre bygningsmasse utgjør også en viktig trussel mot områdets kvalitet som kulturlandskap, sammen med bygging av flere boliger uten rot i tradisjonell byggeskikk.

I forbindelse med den planlagte Oksbåsheia vindpark, er det utredet flere alternative linjetraseer, hvorav det ene vil krysse Steinsdalen et lite stykke vest for Kvernland, ved Kariptynten. Linja vil trolig ikke være synlig fra Øver Åsegg, og ha begrenset synlighet fra Kvernland. Linjas høyde over bakken vil være avgjørende for i hvor stor grad den skjules bak fjella som ligger mellom Kvernland og krysningspunktet. Dette eventuelle inngrepet vi derfor ha liten påvirkning på kulturlandskapet på Øver Åsegg.

Vurdering av området

Øver Åsegg er et helhetlig og interessant kulturlandskap som utgjør innfallsporten til Osen fra nord/øst. Elva og jordbrukslandskapet med ravinebakker og flate partier i dalbunnen gir området et særegent preg. Det er bevart flere sommerboliger og høyløer lengst øst i området, og dette utgjør et interessant kulturmiljø. Det samme gjør det helhetlige gårdstunet på Kvernland.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

Sammenhengen mellom jord og bygningsmasse er det som skaper helhetlige og særlig verdifulle kulturlandskap. Derfor er det viktig at både bygninger og kulturmark ivaretas og sees i sammenheng.

For å ta vare på de store kulturlandskapsverdiene på Øver Åsegg, bør følgende arbeides med:

- Ta vare på de verdifulle bygningene og bygningsmiljøa i området, slik at helheten bevares.
- Hindre gjengroing av de bratte ravinebakkene.
- Skjømte kantsonene langs elva.

De helhetlige bygningsmiljøa, særlig Kvernland og setrene øverst i dalen, er viktige elementer i landskapet, samtidig som de representerer verdifull kulturhistorie. Bygningene her bør søkes holdt i mest mulig opprinnelig stand. Ved utbedringer bør man derfor ta hensyn til anbefalingene i vedlegg II til rapporten. Det kan dessuten søkes SMIL-midler gjennom kommunen til restaurering av bygninger.

Flere av de bratte bakkene i området har grodd igjen, særlig i tilknytning til byggefeltet. Disse arealene kan gjerne skjømmes som trivselselementer i tilknytning til bebyggelsen, og slås en gang for året. Dette bør i så fall foregå som et samarbeid mellom huseierne og grunneieren. Mer om rydding og skjømte av slike gjengrodde arealer finnes i vedlegg I til rapporten.

Fra byggefeltet og til Kvernland, er det meste av bakkene ennå åpne. Deler er likevel i gjengroing. Det anbefales at bakkene holdes åpne, ettersom de er svært sentrale for opplevelsen av landskapet her. Den store haugen ved Kvernland, som nærmest avskjærer dalen, er et landemerke i området og derfor særlig viktig å holde åpen. Bakkene bør beites, da det ellers er vanskelig å holde dem åpne. Disse bakkene er gode beitearealer, da de har god jord og ligger sørvendt, og burde derfor være interessante å utnytte til husdyrproduksjon.

Mye av bakkene bør restaureres før det settes i gang beiting, da her er kommet opp en del skog og kratt flere steder. Dette bør ryddes i samsvar med anbefalingene i vedlegg I. Alt avkappet materiale må fjernes fra det ryddede området. Andre steder er det sølvbunke, geitrams og andre grovvokste gras og urter som dominerer. Her kan man forsøke med bråtebrann for å få bort dødgraset og få bukt med noen av tuene. Det bør ikke gjødsles på de ryddede arealene, da dette vil føre til at ugraset får gode vekstvilkår. Det er dessuten viktig å tidlig følge opp med beiting der det har vært ryddet. Det kan søkes SMIL-midler gjennom kommunen til slik restaurering av gammel kulturmark.

Mangel på gjerder kan være et hinder for at disse bratte arealene utnyttes. Det kan derfor søkes tilskudd til oppsetting av gjerder i tilknytning til slike beitearealer gjennom SMIL-ordninga.

Elva er et sentralt og stemningsskapende element i landskapet her. Kantvegetasjonen langs elva er positiv både med tanke på biologisk mangfold, erosjon, avrenning og landskapsbilde. Det er likevel viktig å hindre at den blir for storvokst, slik at den hindrer utsikta i for stor grad og at trærne brer seg ut over innmarka. Om kantskogen langs elva får vokse seg for stor, vil elva ikke være så synlig lenger og utsikten over jordbrukslandskapet på motsatt side av elva reduseres også. Kantsoner bør derfor tynnes ut og skjømmes i samsvar med anbefalingene i vedlegg I.

6 Kilder

Skriftlige kilder

SLF 2004. Statens landbruksforvaltning og Fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Etter register for produksjonstilskudd.

Kilder på internett

miljolare.no 2006. Nettverk for miljølære. I miljolare.no [online]. Tilgang:
<http://www.miljolare.no> [Sisert 08.02.2006].

NGU 2006. Berggrunnsgeologidatabasen. I Geologi for samfunnet [online]. Tilgang:
<http://www.ngu.no/kart/bg250/> [Sisert 08.02.2006].

SSB 2006. Regional statistikk. I Statistisk sentralbyrå [online]. Tilgang:
<http://www.ssb.no/kommuner/region.cgi?nr=16> [Sisert 16.02.2006].